

НАЙНОВІШИЙ ПЕРЕКЛАД БІБЛІЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

**Фрагменти інтерв'ю з Патріархом Київським і всієї
України-Руси ФІЛАРЕТОМ [Провів Василь Німчук].
Передр. з газ. «Наша Віра». — 2009. — №3(251). — С.2-3.**

В XI ст. на київській основі сформувалася давньоруська редакція старослов'янської мови. У Києві зроблено й дві редакції євангельського тексту. Десь із середини XII ст. починає формуватися українська редакція старослов'янської мови. Цю мову XIV ст. і наступних епох у нас звично називають церковнослов'янською. В Україні вона набула яскравих місцевих рис: букву **ѣ** вимовляли як *i* (або дифтонг типу *ie* на території північного наріччя), перед *e* та *u* (із давніх *i* та *ы*) приголосні не пом'якшувалися тощо. За якихось 300-400 р. після прийняття християнства дуже змінилася не тільки фонетика, але й граматична система української мови та звичайно, словник, і вже від кінця XV ст. збереглися спроби перекладу старозавітних книг українською мовою.

Перекладами Св. Письма українською мовою особливо відзначилися XVI і початок XVII ст. Протягом 1556–1561-х рр. здійснено переклад українською мовою славнозвісної Пересопницької Євангелії, в 60-х роках XVI ст. — Крехівського Апостола. Необхідно підкреслити, що 1616 р. в містечку Єв'є біля Вільна (Вільнюса) М.Смотрицький надрукував свій переклад Учительної Євангелії, автором якого вважають константинопольського патріарха Калиста. Книга охоплює євангельські читання на неділі й великі свята всього церковного року. Це Учительна Євангелія, вочевидь, була дуже популярна в Україні та Білорусі, і за благословенням митрополита П. Могили книжку з незначними змінами передруковано 1637 р. в Києві. Отже, українці вже від початку XVII ст. мали переклад рідною мовою Євангелії-апракосу. На жаль, цей факт часто забувають (а, може, й не знають) ті, що пишуть про історію перекладів Св. Письма українською мовою. Принаймні євангельський український текст із книжок 1616 і 1637 рр. конче потрібно перевидати! Пересопницька Євангелія і Крехівський Апостол зроблено з церковнослов'янських текстів з урахуванням перекладів Св. Письма іншими мовами. М.Смотрицький переклав євангельські тексти з грецької мови.

2004 р. в столиці вийшла «Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту в українському перекладі з паралельними місцями та додатками» (1413 с. великого формату) — труд Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета (Денисенка).

На звороті титульної сторінки видання зазначено, що його здійснено «за Біблією російською мовою, яка була перекладена з єврейської та грецької мов у другій половині XIX ст. (Синодальне видання) Російського біблійного товариства, Москва, 2002».

Як ми бачили, протягом історії української культури книги Святого Письма перекладувалося і з оригіналів давньоєврейських та грецьких, і за церковнослов'янським посередництвом. І в тому, що Патріарх Філарет переклав Біблію з російського тексту, не вбачаємо нічого гідного докору, адже він узяв дуже авторитетний текст. Українська мова перекладу — добра, сучасна, літературна. На шляху до вироблення українського перекладу Біблії, визнаного основними християнськими конфесіями, праця Патріарха Філарета може відіграти важливу роль. Вона може посісти почесне місце, й у вдосконаленні сакрального стилю нашої мови, піднесенні її авторитету взагалі, в засвоєнні норм літературної мови, адже паремійні читання зі Старого Завіту та читання частин Нового Завіту в тисячах храмів Української Православної Церкви Київського Патріархату на різних церковних відправах не можуть не робити впливу на мовлення сотень тисяч чи навіть мільйони вірян. Переклад Патріарха Філарета ще не був предметом розгляду лінгвістів.

До 1000-ліття Хрещення Руси в 1988 р. в Києві українською мовою вийшов «Новий Завіт Господа нашого Ісуса Христа» з благословення святішого Патріарха Московського і всієї Руси Пимена і благословення високо преосвященного Екзарха всієї України Філарета, митрополита Київського і Галицького. Цей факт наштовхнув нас на думку про те, що в Києві, мабуть, ішла праця над перекладом Святого Письма дуже давно, ще в добу тоталітаризму. У зв'язку з цим ми звернулися до Патріарха Київського і всієї України-Руси Філарета з проханням відповісти на деякі питання, що стосуються новітньої історії перекладу Біблії українською мовою.

В. НІМЧУК: Ваша Святосте, скажіть, будь ласка, як в Україні у советський час розпочато переклад Біблії українською мовою, адже тоді було заборонено привозити в державу навіть надруковане Святе Письмо будь-якою мовою народів СРСР?

Патріарх ФІЛАРЕТ: Переклад Біблії на сучасну українську літературну мову почато в 1970 році. І як це не дивно, ініціатором був Шелест — перший секретар ЦК КП України.

В. НІМЧУК: Петро Юхимович?

Патріарх ФІЛАРЕТ: Петро Юхимович! Якраз він, якщо пам'ятаєте, тоді став відроджувати українську свідомість, українську історію. І одного разу мене запросили у Раду у справах релігії і запитали, чи можемо ми перекласти Біблію сучасною літературною українською мовою? Я сказав, що можемо, але перекласти Біблію всю — це довгий час. Ми можемо розпочати з Нового Завіту[...]. Я зібрав комісію з літературознавців і богословів (серед них був і доцент старої Київської духовної академії) зі мною на чолі. І ось ми протягом року переклали Новий Завіт.

Перекладали таким чином. Ми взяли за основу російський переклад Біблії, тому що ця Біблія користується авторитетом у світі, а не тільки в Російській Церкві. Усі, хто знає російську мову і читає Біблію російською мовою, вважають, що це гарний переклад із давньоєврейської й грецької мов. Над ним у свій час працювали духовні академії і Московська, і Петербурзька, і Київська. Переклад очолював Московський митрополит Філарет Дроздов. Враховуючи те, що цей переклад авторитетний, я і поклав його за основу при перекладі Нового Завіту.

Готовий переклад передали до Ради у справах релігії. Однак видання його не здійснилося, оскільки П. Шелеста зняли з посади секретаря ЦК КП України. Згодом, коли ми стали готуватися до 1000-ліття Хрещення Київської Руси, знову постало питання про видання Нового Завіту.

В. НІМЧУК: Це вже був час перебудови?

Патріарх ФІЛАРЕТ: Так! Віяння було інше. Я вже сказав, що ми давно передали переклад до Ради в справах релігії. Але з'ясувалося, що його там немає. У мене виникла підозра, що коли П. Шелеста зняли з посади, усі сліди перекладу Біблії знищили.

В. НІМЧУК: А у Вас копії не було?

Патріарх ФІЛАРЕТ: Ні, в мене була копія. За нею ми пізніше, до 1000-ліття Хрещення Руси, видали Новий Завіт українською мовою.

В. НІМЧУК: Але там не зазначено, хто перекладав?

Патріарх ФІЛАРЕТ: Так, там нічого не сказано, що цей переклад виконаний під моїм керівництвом (я тоді буя Екзархом). Новий Завіт вийшов із благословення Московського Патріарха, тому що тоді Український екзархат перебував у складі Московського патріархату і треба було, щоб глава Церкви благословив видання Нового Завіту українською мовою. Тим більше, що в той час ставлення до української мови було не дуже добре, тим паче — у богослужінні. Нам дозволяли обмежено робити публікації українською мовою...

Уже після проголошення незалежності Української держави, коли ми перейшли на українську богослужбову мову, побачили, що нам не вистачає перекладів багатьох богослужбових книг, і я очолив працю над їх перекладанням. Спочатку надрукували деякі книги — Молитовник і Службеник, які вже були у свій час видані за кордоном і друкувалися в 20-ті роки ХХ ст. в Україні.

До нас почали поступати Біблії українською мовою в перекладі І. Огієнка, І. Хоменка, П. Куліша. Однак я побачив, що віруючі не дуже купують ці Біблії. Більше чомусь просили дати їм Біблію російською мовою. Я поцікавився, а в чому ж причина: ви українці, богослужіння відбуваються українською мовою, а Біблію ви не дуже хочете читати в українському перекладі? Мені і духовенство, і прості віруючі стали говорити, що переклад такий, що «ми не все там розуміємо». Саме це і спонукало мене до нового перекладу Біблії українською мовою. Таким чином, я приступив уже до перекладу Біблії без усякої комісії, самостійно.

Що я під час перекладу Біблії переслідував? По-перше, щоб вона повністю відповідала російському перекладові. По-друге, щоб це була сучасна українська літературна мова. По-третє, щоб це була церковна мова, бо якщо літературна мова нецерковна, то вона не буде прийнята в Церкві. Через те, що оці три принципи були витримані, — переклад Біблії був прийнятий дуже радо.

В. НІМЧУК: Ваша Святосте, чи тепер у Київському патріархаті існує перекладацька чи літургійна комісія?

Патріарх ФІЛАРЕТ: Як такої комісії не існує. Богослужбові книги перекладаю самостійно. Я вже фактично переклад усіх бого-

службових книг закінчив. Зараз хочемо перекласти українською мовою «Життя святих».

В. НІМЧУК: Мінею?

Патріарх ФІЛАРЕТ: Так, Мінею. Але не всі 12 Томів, а приблизно томів 6-7. У ці томи ввійдуть життя святих, які читаються і шануються в Україні...

В. НІМЧУК: Переклади, Ваша святосте, робите, знов-таки, з російських текстів, чи церковнослов'янських або інших?

Патріарх ФІЛАРЕТ: Якщо взяти богослужбові книги, то з церковнослов'янської мови — тієї мови, яка вживалася і ще вживається в українських і російських церквах, та деяких інших слов'янських. Що стосується житій святих, то, як вже сказав, перекладаю їх із російської мови.

В. НІМЧУК: Ваша Святосте, мене цікавить таке. Ще на початку Вашої діяльності в Києві видано Молитовник церковнослов'янський в українській транскрипції (1968 р.). Він не перевидався. Це Ви видали. Як це було?

Патріарх ФІЛАРЕТ: Коли мене призначили Екзархом у 1966 р., в Україні тоді вже не було відкритого гоніння на церкву, але діяльність її була дуже обмежена. Був закритий у 1960 р. журнал «Православний вісник», який видавався українською мовою у Львові. І я почав із того, що добився від влади — Ради у справах релігії — дозволу на відновлення видання цього журналу. Згодом поставив питання про видання Молитовника церковнослов'янською мовою, але з українською транскрипцією. Він вийшов тиражем 100.000 примірників, які досить швидко розійшлися.

В. НІМЧУК: Я в Почаєві купив останній примірник цього Молитовника.

Патріарх ФІЛАРЕТ: Отже, за радянських часів українською мовою видавали журнал «Православний вісник», церковний календар (книжковий і настінний) і опублікували переклад Нового Завіту і Молитовник церковнослов'янською мовою з українською транскрипцією. Оце все, що ми видали за радянських часів українською мовою.

А вже тепер українською мовою видали понад 20 томів богослужбових книг, повну Біблію, Новий Завіт, богослужбові Євангелію й Апостол, друкуємо різноманітну духовну літературу.

Тепер, в основному, працюємо над виданням богослужбових книг, бо без таких звичайно не можна здійснювати відправи українською мовою.. Коли таких книг не вистачає, використовуємо церковнослов'янські. Щоб усі богослужіння правилися по-українськи, треба перекласти всі відповідні джерела.

В. НІМЧУК: Я одного разу був свідком того, як у церкві Івана Богослова (біля Михайлівського Золотоверхого монастиря) після Літургії українською мовою хлопці-семінаристи правили якийсь молебень чи акафіст по-церковно-слов'янськи з російською орфоєпією. Я зрозумів, що в них немає українських текстів.

Ваша Святосте! Ви могли б зробити величезну корисну для української культури справу — потроху відновлювати на українських землях рідну вимову церковнослов'янських текстів, яка від найдавніших часів

була тут звичною, органічною. Відомо, що російську орфоенію в Україні почав запроваджувати в самому кінці XVIII ст. київський митрополит Самуїл (Миславський), котрий більшу частину свого життя провів у Росії. Впровадження російської вимови церковнослов'янських текстів ішло дуже повільно, бо народ, природно, робив спротив. Ще в середині XIX ст. в храмах України панувала рідна орфоенія. Існують беззаперечні свідчення того, що Т. Шевченко читав церковнослов'янські тексти на українській лад. Десь у кінці XIX ст. російська вимова витіснила українську. Це була величезна втрата для нашої культури, бо мова церковних відправ утратила ознаки українськості і ореол святенності залишився тільки на російській орфоенії. Рідна вимова збереглася тільки в Галичині, на Буковині й Закарпатті, поза межами колишньої Російської імперії. Нинішні вихованці навчальних закладів УПЦ Московського патріархату, привчені до читання церковнослов'янських текстів по-російськи, починають, зокрема на Закарпатті, помаленьку вживати з хрив українську редакцію церковнослов'янської мови, що викликає невдоволення парафіян. Думаю, що доцільно було б у храмах Київського Патріархату, в яких правиться церковнослов'янською мовою, переконувати парафіян, особливо молодь, що треба відновити історичну справедливість — українську редакцію церковнослов'янської мови.

Патріарх ФІЛАРЕТ: Розумієте, люди йдуть до храму молитися. Як їм зручно, так вони і моляться. Церква пристосовується до цього.

Хочу сказати, що в наших семінаріях студенти читають церковнослов'янські тексти і з українською, і з російською вимовами. Якщо семінаристи зі східної України, то вони не сприймають церковнослов'янської з українською орфоенією. Вони хочуть чути або українську літературну мову, або російську.

В. НІМЧУК: Але потроху можна людей привчати. Ваша Святосте! Думаю, що було б гріхом зовсім відмовитися від кирило-методіївської традиції і цілковито відкинути церковнослов'янську мову в храмах. Я вже про це казав і представникам інших українських традиційних Церков. Пропонував (письмово й усно): щоб не перервати тисячолітню традицію, котра йде ще від часів Хрещення Київської Русі, необхідно по кілька разів на рік Божу Службу обов'язково правити церковнослов'янською мовою, зокрема, по одному дневі на Різдво, Великдень, Трійцю, в дні пам'яті творців слов'янської писемності — рівноапостольних Кирила та Методія.

Патріарх ФІЛАРЕТ: Як ієрарх, я був і є противником відкидання церковнослов'янської мови. Церковнослов'янська мова — наша спадщина, і ми повинні її зберігати.

По-перше, в наших духовних академіях і семінаріях вивчають церковнослов'янську мову. Ми вимагаємо від священників і студентів, щоб вони знали цю мову. По-друге, ми в Богослужіннях іноді вживаємо і церковнослов'янську мову, наприклад, акафісти у Володимирському соборі читаємо нею.

В. НІМЧУК: А яка вимова? Українська чи російська?

Патріарх ФІЛАРЕТ: Російська. Тому, що тут вона так ужила-ся. На заході України, як відомо, вимова українська.